

LADISLAV KOVÁČ:
O ZMYSE ĽUDSKÉHO ŽIVOTA

**Hodnota
života spočíva
v jeho časnosti
a pomínutelnosti:
krátke záblesky
v temnote
nekonečna.
Dôstojnosť žitia
by mala vrcholiť
v dôstojnosti
smrti.**

KALLIGRAM

Edícia Skica

Ladislav Kováč
O zmysle ľudského života

Copyright © Ladislav Kováč, 2018

All rights reserved.

Cover Art © Pavlína Morháčová

ISBN 978-80-89916-26-9

Publikáciu z verejných zdrojov podporil

u. fond
na podporu
umenia

*Oh, lidstvu na zemi je věru těžko žít;
zrozeno zákonem, jiný má poslouchat,
zplozeno bez cíle, a musí cíl svůj znát,
stvořeno s neduhem, má úkol zdravé být.*

*Kam míří příroda tím dvojím zákonem,
jenž vložil v bytosti boj vášně s rozumem?*

— Fulke Greville

O čom je tento text?

Text je pozvaním čitateľa na premýšľanie o jedinej otázke: Prečo a kvôli čomu žijeme? Stará otázka. Ľudia si ju kládli odnepamäti. Pekne ju artikuloval alžbetínsky básnik Fulke Greville (1554 – 1628). Jeho báseň som si zvolil za východisko tohto spoločného skúmania.

Ja, autor, a ty, čitateľ, sme dva živé tvory. Patríme medzi sedem a pol miliardy ľudí, príslušníkov živočíšneho druhu *Homo sapiens*. Na našej Zemi, jednej z ôsmich planét, ktoré obiehajú okolo Slnka, existuje asi prinajmenšom jeden a pol milióna iných živočíšnych druhov. Všetky spája spoločná evolučná minulosť: biológia nás dnes presvedča, že všetky pochádzajú od jediného spoločného predka. Druhy neexistujú nezmenené a večne. Od vzniku života na Zemi viac než 99,9 percenta všetkých druhov už stačilo vyhynúť. Naše Slnko je jednou z hviezd galaxie, ktorú voláme Mliečna dráha a ktorú dohromady tvorí sto miliárd hviezd. A takých galaxií, ako je naša, je v celom vesmíre tiež prinajmenšom sto miliárd.

Takže v takomto svete, plnom galaxií a hviezd, existujeme my dvaja – ja a ty.

Ale naozaj existujeme? Čo ak existujem len ja a to, že existuješ aj ty, je iba moja ilúzia? Čo ak existencia celého sveta, a teda aj tých sto miliárd galaxií vesmíru, je tiež len moja ilúzia? Pred 2 300 rokmi čínsky taoistický filozof Čuang C' (369 – 286 pred n. l.) rozpovedal takýto príbeh:

„*Snívavo sa mi raz, že som bol motýľom. Poletoval som si šťastne sem a tam, bez toho, že by som si uvedomoval, že som*

to ja. Keď som sa prebudil, bol som to znovu ja. Ale teraz neviem, či som to vtedy bol človekom, čo sníval, že je motýľom, alebo či som teraz motýľom, ktorému sa sníva, že je človekom.“

Takáto predstava starého čínskeho majstra má blízko k názoru, ktorý dejiny západnej filozofie nazývajú solipsizmus. Na jeho počiatku stojí grécky filozof Gorgias (483 – 575 pred n. l.). Jeho filozofickí nasledovníci, sofisti, tvrdili, že nijakú existenciu nemožno logicky dokázať. Iní, umiernenější filozofickí skeptici argumentovali, že ľudský jedinec, ktorý si je vedomý svojho mentálneho stavu, len analogizuje, keď podobný stav pripisuje iným tvorom okolo seba. V novovekej filozofii René Descartes (po latincky Cartesius; 1596 – 1650) tvrdil, že o všetkom môžem a musím pochybovať, ale je pre mňa nespochybniteľný fakt, že ja sám som čímisi, takže tvrdenie „myslím, teda som“ je pravda, ktorú ani najväčší skeptici nemôžu vyvrátiť. Podľa Descarta prijatie tejto zásady sa spája s uznaním existencie osobitnej substancie, duše, ktorá je nezávislá od tela a môže sa bez neho obísť. Pre Descarta duša je nehmotná (*res cogitans*), ale okrem nej existuje aj materiálny svet (*res extensa*). O ňom už síce môžem pochybovať, ale prostredníctvom svojho rozumového skúmania dospievam k poznaniu, že aj on existuje. Typickým predstaviteľom novovekého solipsizmu bol George Berkeley (1685 – 1753). Popieral existenciu hmoty a tvrdil, že okrem ducha, teda toho, čo vníma, niet žiadnej inej substancie. Podľa neho je existencia vonkajšej skutočnosti a hmoty len zdanlivá; existuje len moje myslenie o nej.

Lenže my k evidencii o existencii sveta nedospievame svojím rozumovaním, ale svojím cítením. Vyjadril to William Shakespeare (1564 – 1616): „*Niet takého filozofa, čo by trpezlivo znášal bolesť zubov.*“ Pod tlakom neznesiteľnej

bolesti aj najpresvedčenejší solipsista opustí presvedčenie, že svet je len jeho predstava. To, čo robí bolesť takou silnou a ťa presvedča, že ty a s tebou aj svet ako príčina tvojej bolesti existujete, je fakt, že bolesť prežívaš, precítuješ ako svoj vlastný, privátny zážitok. „Cítim, teda som“ vyjadruje ľudskú situáciu vhodnejšie než klasické karteziánske „myslím, teda som“. V protiklade k filozofom racionalistom filozof David Hume (1711 – 1776) tvrdil, že človek nie je racionálny živočích; jeho správanie riadi nie rozum, ale emócie: *„Rozum je a má byť len otrokom vášní. Nemôže si nárokovať viac, než im slúžiť a poslúchať ich.“* Už sto rokov pred Humom Blaise Pascal (1623 – 1662) napísal, že *„srdce má svoje dôvody, ktoré rozum vôbec nepozná“*.

O tom, že existujem nie iba ja, ale aj ty, môj čitateľ, ma presvedčajú aj moje emócie. David Hume už vedel, že máme prirodzenú schopnosť precítovať nie iba svoje vlastné emócie, ale sa vcítiť do prežívania iných ľudí. Túto ideu rozvinul Humov súčasník Adam Smith (1723 – 1790). Vo svojom diele „Teória mravných citov“ urobil zo sociálneho citu, ktorý nazýval *sympatia* (a dnes ho skôr nahradzujeme termínom *empatia*), základ mravného konania ľudí. Patrí k ironii dejín západného myslenia, že konštruktéri teórie „racionálneho človeka“ ako čisto sebeckého tvora, na ktorej až donedávna budovala moderná ekonómia, sa odvolávali na iné Smithovo dielo „Skúmanie o povahe a príčinách bohatstva národov“, ktoré sa považuje za základ ekonómie. Na jeho rolu mravných citov v ľudskom konaní zabudli.

Dnešná neurobiológia dokáže zmerať, že keď som svedkom tvojho utrpenia, v mojom mozgu sa aktivujú tie isté centrá, ako keď prežívam svoju bolesť. A to isté platí o prežívaní mojich a tvojich radostí. O tom, že ja a ty existujeme, nás spoločné prežívanie bolestí a príjemností,

vzájomná empatia, presvedča viac než naše mudrovanie a naša logika. Človek je hyperemocionálny živočích.

Ale má naša existencia nejaký zmysel? O tom budeme spoločne premýšľať.

To, o čom sa medzi sebou sporili filozofi po stáročia, je dnes predmetom vedeckého skúmania. Veda rýchlo napreduje a jej empirické výsledky nahrádzajú meditácie filozofov. Výsledky neurobiológie, o ktorých som sa zmienil, rozriešili mnohé hádanky a spory. Americký spisovateľ Tom Wolfe napísal v roku 2000: *„Načo zápasíť s Kantovým Bohom, slobodou a nesmrteľnosťou, keď je to len záležitosť času, než neuroveda, pravdepodobne skenovaním mozgu, odhalí skutočný fyzický mechanizmus, ktorý vyrába tieto mentálne konštrukcie, tieto ilúzie?“*

Lenže naše mentálne ustrojenie nám nedovoľuje čakať, kým nám veda prinesie úplné odpovede na naše životne dôležité otázky a poskytne nám pocit bezpečia z toho, že svetu rozumieme. Preto odnepamäti sa ľudia usilovali o celkové porozumenie, aby dosiahli istotu a pokoj mysle. Istotu o vlastnej pravde im ponúkala náboženská viera. „Rozumeli“ všetkému, aj keď vedy ešte vôbec nebolo. Platí to aj dnes. V časoch tridsaťročnej vojny v 17. storočí videl Jan Amos Komenský únik z „labyrintu sveta“, plného biedy a mámenia, do „raja srdca“, kde pobývanie s Bohom poskytuje uspokojenie mysle a pravú radosť. Spisovateľ Lev Tolstoj (1828 – 1910) napísal: *„... pýtate sa ma, prečo je Kristovo učenie pravé? Dovoľte mi povedať vám: len čo kresťanská, skutočne kresťanská idea preniká do vášho vedomia, celý život nadobúda jasnosť, ľahkosť, cieľavedomosť, zbavujete sa pochybností, miznú protirečenia a všetko sa ustáľuje...“* A katolícka aktivistka Chiara Lubich